

arkivrapport

Fornlämning L1984:6592, Munkhagen 2, Mariefreds stad, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Lars Norberg

Sammanfattning

I juni år 2021 utförde Sörmlands Arkeologi AB en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Mariefred. Undersökningen genomfördes eftersom fastighetsägaren till Munkhagen 2 har ansökt om tillstånd för markingrepp inför uppförande av en mindre byggnad. Fastigheten är belägen i de norra delarna av Mariefreds stadsområde, där det tidigare påträffats lämningar efter stadens äldre bebyggelse. I de södra delarna av stadskärnan finns även lämningar efter Mariefreds kloster grundat år 1493. Klostret upphörde redan år 1526 i samband med reformationen.

Vid undersökningen påträffades endast omrörda rivnings- och fyllnadsmassor. Därtill hittades spridda föremål daterade till 1700- och 1800-talet i form av skaft till kritpipor, skärvor av yngre rödgos, en hästsko och ett par glasbuteljer. Utöver det framkom inget av arkeologiskt intresse.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-2330-2020) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämning L1984:6592, Munkhagen 2, Mariefreds stad, Strängnäs kommun, Södermanlands län (bilaga 1-4).

Fältarbetet genomfördes 2021-06-01. Undersökningen utfördes eftersom fastighetsägaren till Munkhagen 2 har ansökt om tillstånd för markingrepp inför uppförande av en mindre byggnad samt tillhörande ledningar (bilaga 3 & 4). Den planerade byggnaden kommer att uppföras på platsen för ett numera rivet uthus, medan ledningsdragningarna ansluter till läget för en före detta jordkällare. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg, arkeolog vid Sörmlands Arkeologi AB.

Fastigheten är belägen i de norra delarna av Mariefreds stadsområde. Här har det tidigare påträffats lämningar efter stadens äldre bebyggelse. I de södra delarna av stadskärnan finns även rester efter Mariefreds kloster. Klostret, som grundades år 1493 av Kartusianerorden, upphörde redan år 1526 i samband med reformationen (Clemedson 1989, s. 7).

En kortfattad historik

Strax söder om Mariefreds stadskärna ligger Gripsholms slott, en ursprungligen medeltida borganläggning som kan knytas till Bo Jonsson Grip och det sena 1300-talet (Schnell 1970, s. 23). Under senmedeltid innehades borgen av Sten Sture d:ä, vilken år 1493 donerade mark till Kartusianerorden. Klostret döptes till Monasterium Pacis Mariae, vilket så småningom kom att ligga till grund för stadens namn (ibid. s. 29ff & s. 52). Klostret var det sista som etablerades i Sverige innan reformationen och ett av de första som indrogs till Kronan (Clemedson 1989, s. 7).

År 1605 utfärdade hertig Karl stadsprivilegier för Mariefred, vilket medför att platsen även dessförinnan bör ha hyst någon form av tätortsbebyggelse, kanske i form av en handelsplats (Ahlberg 2005, s. 501). Detta antyds av att hertigen gav orten vissa privilegier redan under 1590-talet (Schnell 1970, s. 52). Under 1600-talet drabbades staden av tre bränder, varav den första på 1630-talet. Troligen brann det igen på 1640-talet och år 1682 förstördes stora delar av Mariefred i den mest omfattande branden (Gustafsson 1997, s. 13, Schnell 1970, s. 56ff). Uppgifter visar också att kyrkan, som uppfördes under åren 1621-1624, skadades svårt vid det sista tillfället (Westlund 1945, s. 10).

Inom den närbelägna fastigheten Munkhagen 4 påträffades år 2015 rester efter ett flertal bebyggelsefaser. Den äldsta byggnaden uppfördes intill den dåvarande Långgatan runt sekelskiftet 1600. Därefter identifierades ytterligare ett par byggnadsfaser samt spåren efter omfattande bränder. Fyndmaterialet bestod bland annat av både inhemsk och importerad keramik av hög kvalitet. Det kunde vidare konstateras att den lågt liggande tomtmarken i väster inte tagits i anspråk för bebyggelse under 1600- och 1700-talet, utan förmodligen nyttjats för trädgårdsodling eller liknande (Norberg 2015).

Syfte & målsättning

Syftet med schaktningsövervakningen var att dokumentera berörda lämningar och kulturlager.

Genomförande

Arbetet inleddes med att ett schakt öppnades på platsen för den tidigare rivna uthusbyggnaden (bilaga 4). Schaktet grävdes med planskopa till en storlek om drygt 8 x 4 meter, medan djupet varierade mellan cirka 0,5 och 0,6 meter (S1). Den undersökta ytan uppgick till knappt 31 m². Området var beläget mellan 2,7 och 2,5 meter över havet.

Den öppnade ytan grovrensades och dokumenterades med RTK-GPS, beskrevs i text och fotograferades. Inga föremål tillvaratogs. Ett urval dokumenterades dock genom fotografering (bilaga 5).

Resultat

Undersökningsområdet var beläget inom fastighetens bakre och västra del. På platsen stod tidigare en mindre uthusbyggnad, vilken revs inför den nu aktuella byggnationen. Byggnaden finns redovisad på 1916 års stadskarta, tillsammans med den jordkällare som rivits vid ett tidigare tillfälle (Mariefreds hembygdsförenings arkiv). Utöver det utgjordes tomten av trädgårdsmark med ett äldre bostadshus orienterat längs med Långgatan.

Ytan var täckt med rivningsmaterial bestående av jordmassor innehållande tegelpannor, cementrester, träflis, grus, spräckt sten och glasbitar. Cirka 0,2-0,3 meter under detta framkom resterna efter uthusets grundläggning, vilken utgjordes av en närmast rektangulär syll lagd med spräckta stenflisor, cirka 0,3-1,0 meter stora och 0,1-0,2 meter tjocka. Mitt i schaktet framkom även en öst-västligt orienterad VA-ledning i form av ett cementrör med ett anslutande äldre rör av keramik. Centralt fanns även rester av en gjuten betongkista för avlopp. Därefter följde grå lera (undergrund).

Ytligt i undergrunden noterades tegelflis och enstaka obrända djurben, varav några med slaktmärken. Därtill påträffades ett fåtal skärvor yngre rödgods med brun invändig glasyr samt en bit med grön utvändig glasyr, fyra odekorerade kritpskaf, två hela glasflaskor, en halv hästsko av järn samt en fot till ett glasfat. Föremålen daterades till 1700- och 1800-talet. Utöver det framkom inget av arkeologiskt intresse. Undersökningsområdets östra vinkel, där ledning och stenkista skulle förläggas, bedömdes inte tillföra ytterligare information varför ytan inte övervakades.

Avslutande reflektion

I linje med iakttagelsen vid den arkeologiska insatsen inom Munkhagen 4 år 2015 tycks den låglänta västra delen inte ha tagits i anspråk för en fast bebyggelse under stadens tidiga skeden. De påträffade föremålen inom Munkhagen 2 visar dock på en markanvändning från 1700-talet och framåt. Den tidigare uthusbyggnaden tillkom någon gång kring förra sekelskiftet, troligen ungefär samtidigt som jordkällaren.

Bilagor

- Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000.
Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:50 000.
Bilaga 3. Utdrag ur Stadsgis för Mariefred med läget för den arkeologiska undersökningen (blå). I kartan har även tidigare utförda undersökningar markerats (röd). Skala 1:2000.
Bilaga 4. Schaktplan med undersökningsområdet & övervakad yta. Skala 1:200.
Bilaga 5. Fotodokumentation.

Referenser

- Ahlberg, Nils. 2005. *Stadsgrundningar och planförändringar. Svensk stadsplanering 1521–1721*. Institutionen för landskapsplanering Ultuna Uppsala. Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Diss. Stockholm.
- Clemedson, Carl-Johan. 1989. *Monasterium Pacis Mariae in Gripszhalm. Jämte uppgifter om andra svenska klosters och klosterträdgårdars öden*. Sörländska handlingar 48. Nyköping.
- Norberg, Lars. 2016. *Munkhagen*. Fornlämning Mariefred 21:1, Munkhagen 4, Mariefreds stad & socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. *Sörmlands Arkeologi AB, 2016:04*. Nyköping.
- Schnell, Ivar. 1970. *Mariefreds stad*. Södermanlands hembygdsförbunds sockenbeskrivning för hembygdsundervisning nr 24. Nyköping.
- Westlund, Per Olof. 1945. *Mariefreds och Kärnbo kyrkor*. Sörländska kyrkor Band 65. Södermanlands hembygdsförbund. Nyköping.

Arkiv

Mariefreds hembygdsförenings arkiv
Stadsplan över Mariefred, år 1916.

Administrativa uppgifter

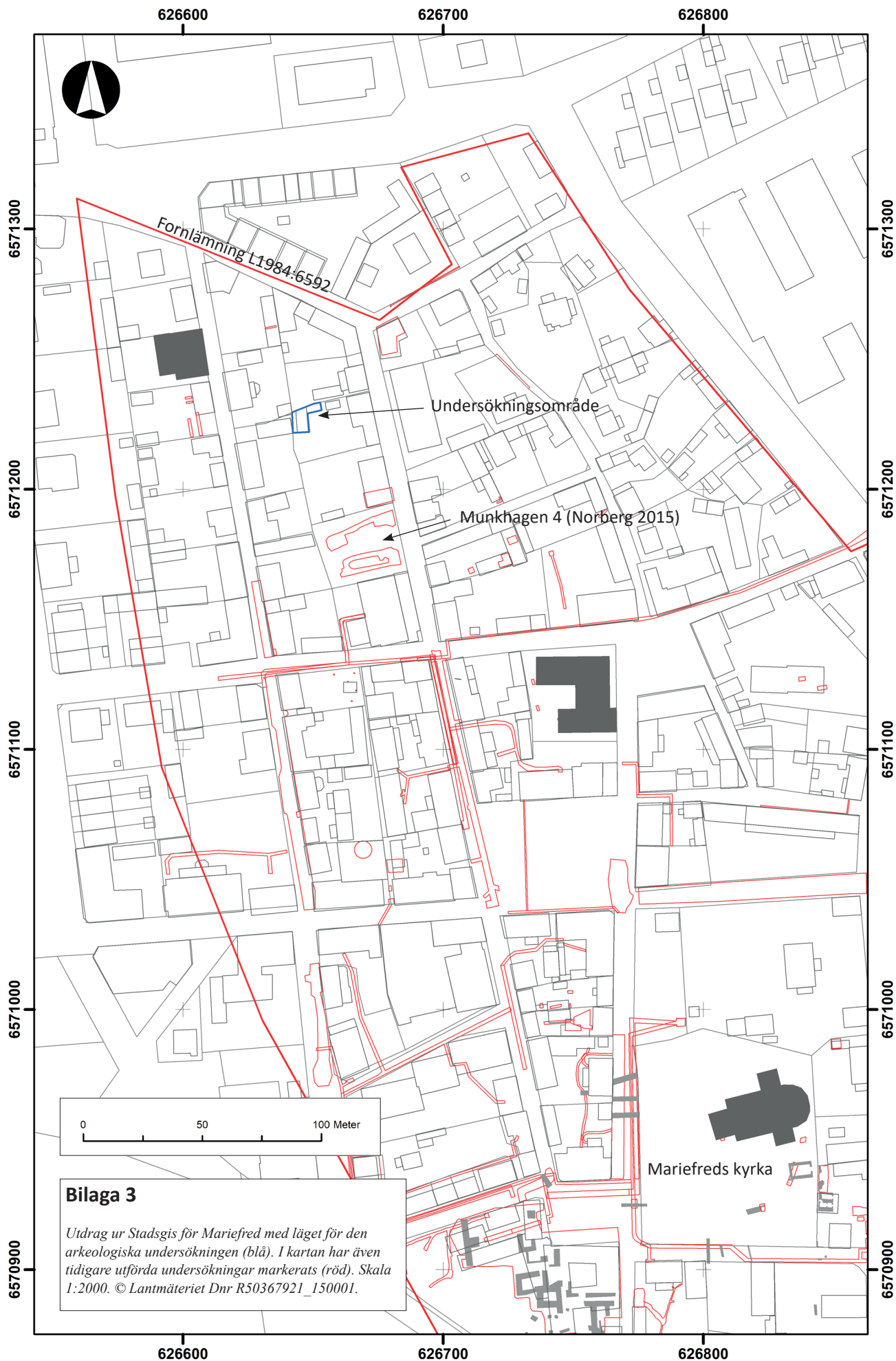
Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 2116
Länsstyrelsens dnr: 431-2330-2020
Tid för undersökningen: 2021-06-01
Personal: Lars Norberg
Belägenhet: N (X) 6571222,134 E (Y) 626644,046
Koordinatsystem: SWEREF 99TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökt yta: ca 31 m²

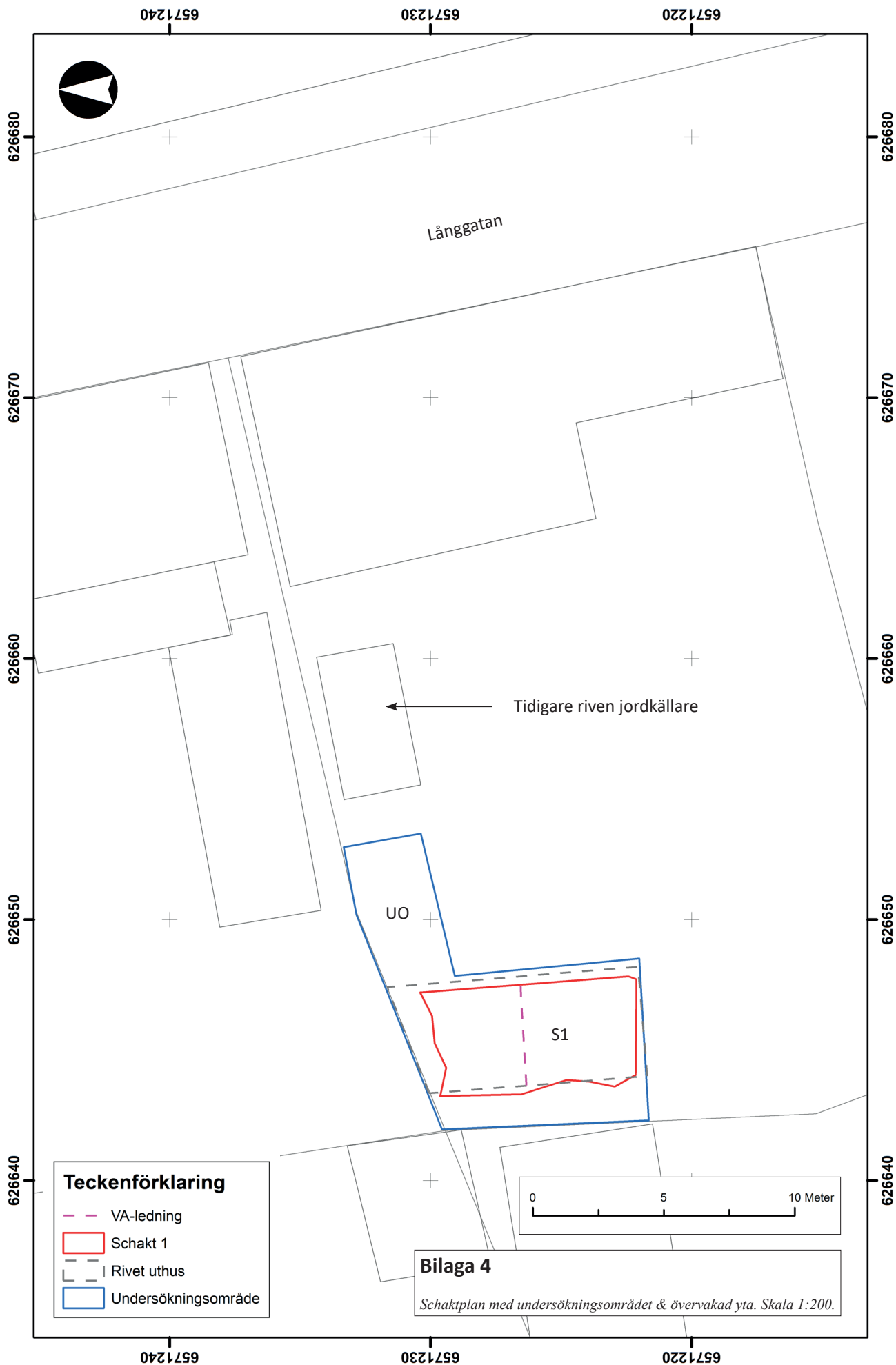
Inget analogt dokumentationsmaterial utöver det som redovisas i rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material. Inga fynd tillvaratogs.

Rapporten laddas ned via www.sormlandsarkeologi.se eller beställs från Sörmlands Arkeologi AB, Tideliussgatan 37, 118 69 Stockholm, mail@sormlandsarkeologi.se. Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv> © Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2021.

Bilaga 5. Fotodokumentation

*Undersökningsområdet före schaktning.
Foto mot nordnordväst: Lars Norberg 2021,
Sörmlands Arkeologi AB.*

*Schakt 1 efter undersökning. Foto mot
nordost: Lars Norberg 2021, Sörmlands
Arkeologi AB.*

*Befintlig avloppsledning och delar av uthu-
sets grundläggning. Foto mot väster: Lars
Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.*

Ett urval av fynd i form av en halv hästsko, samt skärvor av glaserat yngre rödgods och skaft från kritpipor. Foto: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

En intakt glasbutelj med texten 1 M LUT, SJ DAVIDSSONS TEK FABRIK, KARLSHAMN. Foto: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

En intakt glasbutelj med texten NUBIAN. Foto: Lars Norberg 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

